

ز- گزارش تفصیلی از سفر مظفرالدین شاه به اروپا

سفر پر سروصدای مظفرالدین شاه به اروپا که در سال ۱۳۱۸ هجری قمری مطابق با سال ۱۹۰۰ میلادی که از طریق بندر انزلی، روسیه و عثمانی صورت گرفت، از حوادث سیاسی مهم آن روزگار است که در بیداری شاه و اطرافیانش تأثیر به‌سزایی داشته است. روزنامه پرورش که در مصر چاپ و منتشر می‌شد به این مسأله اهمیت زیادی داده و خبرنگار ویژه‌ای را مسئول تهیه گزارش نموده است که وی به پایتخت عثمانی و سپس اروپا رفته و گزارش‌های ارزشمندی از این سفر و نیز اوضاع اروپا تهیه نموده و به صورت مرتب در جریده پرورش نشر داده است.

در این‌جا گزیده‌هایی از این گزارش‌ها را درج می‌نماییم که هم برای فهم درست تاریخ معاصر و هم جهت ارزیابی و شناخت دقیق جراید فارسی زبان مصر مفید می‌باشد.

مظفرالدین شاه در این سفر مدتی را جهت معالجه پا درد خود که ناشی از

بیماری نفرس بود در منطقه «کانترکسویل» در شمال شرقی فرانسه اقامت گزیده تا از آب‌های معدنی آن‌جا استفاده نماید. وی در این سفر طولانی ابتدا وارد شهر «سن پترزبورغ» روسیه شده و از آن‌جا عازم اسلامبول گردیده و از اسلامبول عازم پاریس و لندن گردیده است. اینک بخش‌هایی از گزارش آن سفر را بدون هیچگونه تصرف ملاحظه می‌فرمایید.

یاد

کانترکسویل

هنوز اعلیحضرت همایونی در شهر کانترکسویل تشریف دارند و از قرار معلوم یک ماهی در این شهر برای استحمام میاه معدنی تشریف خواهند داشت و قریب ده نفر از مشاهیر حکمای فرانسه و آلمان و انگلیس با حضور دوکتور شنیدر طبیب حضور همایونی و دوکتور خلیل خان مشغول معالجه هستند، و حکمای مشارالیه پس از چند مجلس مذاکره رأی داده‌اند که کسالت و نقاهت مزاج اعلیحضرت همایونی بستگی ندارد و علامت (Gout - درد مفاصل) در ایشان ظاهر و معالجه‌اش بسی آسان است و شاید برای تکمیل معالجه‌اش شش هفته در این شهر توقف نمایند و بعد رسماً به پترزبورغ و برلن و پاریس و بعد به لندن مسافرت فرمایند.

روزنامه دیلی تلگراف به تاریخ بیست و هشتم ژوئن از قول خبرنگار خویش در پاریس تلگرافاً اطلاع می‌دهد که جناب یمین السلطنه نظر آقا وزیر مختار دولت ایران در تمام مجالس مشاوره، اطبا حاضر بوده و اطبا عموماً راپورت صحت و استقامت تام اعلیحضرت شاه را انتشار داده‌اند و ضمناً اظهار می‌دارند که استحمام میاه معدنی کانترکسویل افاقه زیاد در صحت مزاج همایونی بخشیده و اکنون جهد دارند که به واسطه ادویه‌جات ملایم آثار کوت را نیز زایل کنند.

مسافرت رسمی اعلیحضرت همایونی

به تاریخ نهم ژولیه خبرنگار ما از لندن می‌نگارد: نظر به اخباری که پی‌درپی به لندن رسیده و می‌رسد اعلیحضرت همایونی روز چهارم این ماه از کانترکسویل حرکت

می‌فرمایند و از قرار پروگرام، اول به پترزبورگ تشریف خواهند برد و بعد به پاریس و لندن تشریف خواهند آورد و نفاقت به کلی از مزاج مبارک برطرف شده است.

از قرار تقریر جراید فرانسه اهالی کاترکسویل از خورد و بزرگ شیفته و فریفته این میهمان عزیز خود شده‌اند. مخصوصاً شروح مفصله از مراسم اعلیحضرت همایونی نسبت به فقراء و اطفال هر روز در جراید خوانده می‌شود و آن‌ها که در اروپا هستند و از وضع اروپاوی مطلعند می‌دانند چه گونه و چه قدر این گونه رفتار و کردار اعلیحضرت همایونی در انظار جلوه دارد و در خور مدح است.

تدارکات دولت انگلیس برای پذیرائی نزدیک به اتمام است و از حالا انگلیسها به خود وعده می‌دهند که موقع ورود اعلیحضرت ایشان چه گونه عیش و عشرت کنند. روزنامه‌جات زمزمه می‌کنند که تا روز بیست و هشتم این ماه اعلیحضرت همایونی به لندن تشریف خواهند آورد، ولی از روی تحقیق تا هشتم مانو زودتر تشریف نخواهند آورد.

وقایع نگار روزنامه «کلوا» با مهندس ممالک وزیر معادن ملاقات کرده، از قول معزی لیه می‌نویسد: قصد عمده اعلیحضرت همایونی در این مسافرت ترقی مملکت ایران است و تمام هم همایونی همواره بدین مصروف شود که وضع طرق و اسباب سهولت حمل و نقل را سهل نمایند و هنوز امتیاز راه آهن به هیچ دولتی داده نشده است و در تمام ایران از هر نوع معادن موجود است، ولی بایر افتاده و قصد اعلیحضرت ایشان این است که این معادن را دایر فرمایند و هر چه ماشین آلات برای کار کردن در این معادن لازم باشد در اروپا خریداری فرموده قبل از حرکت خود به ایران نقل خواهند کرد و سعی اعلیحضرت همایونی بر این است که اسم خود را در تاریخ سلاطین بلند کنند و میکادوی ثانی شرق زمین گردند و وقتی نگذرد که تمام این خیالات صورت واقع پذیرد.

از روی تحقیق می‌دانم که اعلیحضرت همایونی زیاده از ده روز در خاک انگلستان نخواهند ماند و اگر برای این نبود که اعلیحضرت همایونی از سفر دریا خوششان نمی‌آید به آمریکا نیز تشریف می‌بردند. و باز محل معتبری شنیدم به تمام پای تخته‌های اروپا حتی اسپانیا نیز تشریف خواهند برد و هم تمام دول رسماً از ایشان دعوت نموده‌اند.

اسامی اشخاصی که در این سفر ملتزم رکاب همایونی هستند و مناصب هر یک
همین قسم معرفی خواهد شد:

- ۱) جناب مستطاب صدر اعظم
- ۲) جناب حکیم الملک
- ۳) جناب ناصر الملک وزیر سابق مالیه
- ۴) جناب مهندس الممالک وزیر معادن و طرق
- ۵) جناب وزیر همایون وزیر پست
- ۶) جناب ظهیر الملک وزیر تشریفات
- ۷) جناب موثق الدوله خان ناظر
- ۸) جناب وکیل الدوله منشی حضور
- ۹) جناب امیر بهادر جنگ
- ۱۰) جناب سردار مکرم جنرال آجودان
- ۱۱) جناب مفخم الدوله معاون صدارت عظمی
- ۱۲) جناب مشیر الملک نایب رئیس وزارت خارجه
- ۱۳) داکتر خلیل خان
- ۱۴) داکتر اتکاک انگلیسی (داکتر حضور همایونی)
- ۱۵) موثق الملک صندوق دار همایونی
- ۱۶) خازن السلطان پیش خدمت مخصوص
- ۱۷) جناب سردار کل، رئیس قراول مخصوص همایونی
- ۱۸) ندیم السلطان مترجم مخصوص
- ۱۹) امین حضرت آبدار باشی
- ۲۰) صنیع السلطنه عکاس باشی
- ۲۱) ناصر همایون رئیس موزیکان خاصه
- ۲۲) ناصر خاقان پیش خدمت مخصوص
- ۲۳) میرزا حسین خان پیش خدمت
- ۲۴) کنت منت فرت معاون وزارت تشریفات

۲۵) ناصر الممالک پیش خدمت مخصوص

هر یک از همراهان همایونی یک نفر نوکر مخصوص همراه دارند به جز شخص صدارت که دو نفر نوکر دارند و سه نفر فراش خلوت و یک آبدار و یک آشپز ملتزم رکاب هستند که در این طومار اسمشان ذکر نشده.

لندن - ۶ ژولیه

خبرنگار مخصوص ما - دلیلی نیوزیکی از جراید یومیه لندن است. (دلیلی نیز روزنامه خوبی است و مدیرش وقتی در ایران بوده و همیشه از ایران خوب می نویسد و با سفارت ایران نیز رابطه دارد).

به تاریخ دیروز ارتیکلی در خصوص ایران نگاشته، ضمناً می گوید آنچه روزنامه جات می نوشتند که اعلیحضرت شاه در وسط این ماه به انگلند تشریف خواهند آورد از درجه اعتبار ساقط است و بنابر تحقیق شاید تا اوایل ماه آینده تشریف بیاورند. اعلیحضرت ایشان چهاردهم این ماه از کانترکسه ویل حرکت می فرمایند، نه به لندن، و هنگامی که به لندن تشریف بیاورند ده روز مدت اقامت ایشان خواهد بود و تدارکاتی که باید برای پذیرایی چنین ضیفی دیده شود هنوز کامل نشده است. اعلیحضرت معظم الیه میل وافرئ به چیزهای جدید و اختراعات تازه دارند، چنانکه میل شاه شهید نیز بر این بود و در اثنای توقف در لندن می خواهند همه چیز که راجع به ترقیات و پیشرفت ملل است ملاحظه فرمایند.

شاه شهید سعید بعد از آن که در سال ۱۸۷۳ به اروپا مسافرت فرمودند با ما اتحاد و یگانگی شان به درجه کمال بود. هم چنین اعلیحضرت ایشان سلیقه و عقیدت پدر بزرگوار خویش دارند.

جناب جنرال میرزا محمد علی خان علاءالسلطنه سفیر ایران مقیم لندن که به نقد در کانترکسه ویل رفته، نه برای عمل بریگاد حریق است چنانکه جراید نوشتند، بلکه مقصود دادن قرار و مدار تشریف فرمائی شاه به لندن است.

روزنامه جات روس باز سر در پی ایران گذاشته از نگارش هر نوع مطلبی که راجع به خرابی ایران و تعضید منافع روس است مضایقت نمی کند و باید مطالعه کنندگان پرورش

بدانند که روزنامه جات روسیه در تحت مراقبت حکومت است و در نشر و درج اخبار آزادی تامه ندارند که هر چه بخواهند بنویسند و جز به اذن دولت چیزی نتوانند نوشت و هر چه بنویسند رأی رجال ایشان است، متتهی به غیر رسمی است. می‌گویند وضع تجارت و قوه مالیه ما صلاحیت ندارد که راه آهن ایران را کشیم و به مقصود نایل گردیم ولی کاری که باید بکنیم نگذاریم دولت دیگر به این امتیاز بختیار شود و نه خود ایرانی‌ها اتفاقی کرده راهی درست کنند، ولی خاطرشان جمع است که ایرانی‌ها این علم و غیرت و اتفاق را ندارند.

دیگر می‌گویند حکومت روس باید به سرعت در بوشهر و شیراز و بندر عباس و یزد و کرمان و لنگه قونصولخانه‌های معتبر برپا نماید و به تجار خود از هر نوع همراهی مضایقت نکند تا در طرف جنوبی ایران اسمی از تجارت انگلیس نماند و از این که انگلیس تازه در بندرعباس قونصولخانه برپای کرده نهایت متغیرند.

در این میانه مذاکره این گونه گفتار خیلی غریب است جز آن که می‌خواهند هنگام تشریف فرمائی اعلیحضرت همایونی به پطرزبورغ این گونه امتیازات را حاصل نمایند. امیدواریم به آن چه در نظر دارند موفق نخواهند شد.

از قرار روزنامه جات اروپ اعلیحضرت همایونی دوم پادشاه بزرگی است که به کانترکسه‌ویل برای استحمام آب‌های گرم معدنی رفته و نخستین ملکه «ایزابلا» بوده.

روزنامه جات انگلیس می‌گویند خدیو از ولیعهد انگلیس و همسرش دعوت کرده که در فصل زمستان به قاهره مصر بروند و دعوت هم به اجابت رسیده است.

الحال سفراء کبار ایران مأمورینه و لندن و پاریس و روم و برلین و امریکا و غیره در نرلسکه‌ویل محض شرفیابی حضور همایونی اجتماع کرده‌اند و اگر متفقاً به ریاست اربت عظمی و عضویت رجال داخله که در رکاب همایونی هستند مجلس کرده در ائل راجعه به مصالح ایران بحث نمایند پارلمنت خوبی خواهد بود و نتایج حسنه اهد داشت. صدارت عظمی از مسائل راجعه به خارجه و داخله ایران به خوبی مطلع‌اند می‌دانند چه نوع چیزها باعث ترقی ایران است و چه باید بکنند که نام‌شان در تواریخ م تا ابد الدهر بماند و مانند نام نیک «بیز مارک» و خدمات وی به دولت آلمان هرگز و نگرود.

تمام سفرائی که در کانترکسه ویل جمعند مردمان دانشمند سیاسی هستند که اگر از وزرای اروپ بهتر نباشند عقب هم نیستند. نظر آقای یمین السلطنه قریب چهل سال است در پاریس اقامت دارد و نوکر قدیم دولت است و مسلم جز خیر ایران نخواهد. هم چنین پرنس ملکم خان ناظم الدوله که سیاست و پولوتیک دانی ایشان محتاج به تعریف نیست و در غالب پای تخته‌های اروپ مدتها بوده، علاء السلطنه سی سال است که در خارجه مشغول خدمت به دولت است و یازده سال است سفیر مقیم لندن و از قانون و وضع و خیالات دولت انگلیس به خوبی مطلع، مؤید السلطنه که بزرگ شده خارجه است و چندین سال متمادی است که سفیر برلن است البته از قوانین دولت آلمان و آنچه به درد ایران بخورد نیک واقف است. نریمان خان قریب سی سال است پس از جنرال قونصولگری مصر تاکنون دروینه پای تخت اطیش و استریا متوقف است و هم چنین سایرین هر یک را اسم ببریم ملاحظه می‌کنیم که چکیده کاراست و تربیت شده اروپ. امیدواریم نتیجه این اجتماع و ثمر این مجلس محترم نقطه نورانی در صفحات تاریخ به یادگار بگذارد و چندان که تاریخ باقی است چون ستاره صبح بدرخشد.

پدر عزیز ما مظفرالدین شاه تمام خیالات بلند و اوقات عزیزشان صرف ترقیات ایران است و منظور اصلی از رنج این مسافرت تحصیل توشه و زاد تمدنی برای ایران است و هر چه از نتیجه این اجتماع به ریاست صدارت عظمی و موافقت وزرای داخله و خارجه حاصل شود ناچار به صحنه مبارک اعلیحضرت همایونی خواهد رسید و مانند قوانین دول اروپ اجرا خواهد گردید.

استحمام اعلیحضرت همایونی امروز در کانترکسه ویل تمام می‌شود و پرهیز می‌شکنند و پس از یک هفته توقف حرکت می‌فرمایند.

روزنامه جات می‌گویند چون اهالی اروپ خیلی طالب تقلیداند و الان که اعلیحضرت همایونی در کانترکسه ویل برای استحمام تشریف دارند کم‌کم بزرگان، این محل را استحمام خانه قرار خواهند داد و از یک جهت آباد و به جهت دیگر خراب خواهد گردید. یعنی کانترکسه ویل غالب دهاتش برای تفرج خیلی تعریف دارد و چون مردم خیلی بیابند آبادی آن زیاد می‌شود و شهریتش غالب می‌گردد و حسن تفرجش تمام می‌شود.

مستر ارنست رنی نایب سفارت انگلیس در طهران این چند روزه به لندن آمده از قرار

تقریر روزنامه جات معلوم است شخص کافی با اطلاعی است و من سعی خواهم کرد که اگر چیزی مشارالیه درباره ایران به روزنامه جات بنویسد ترجمه کرده برای شما بفرستم تا ابنای وطن ما از عقاید و خیالات انگلیسان در باب مملکت خود مخبر باشند.

مسئله غریبی است تا خدیو در لندن بود هوا بسیار کثیف و دائماً رعد و برق بود به قسمی که خدیو غالباً مجبور بود از قصر برای تنزه خارج نشود، به محض این که معظم الیه سواحل انگلند را وداع فرمود کثافت هوا مبدل به لطافت گردیده، رعد و برق برطرف شد و الان دو روز است هوا خیلی باصفا و با طراوت شده است.

یکشنبه گذشته محض باران شدید کسی به هاید پارک نرفت، و این هفته به واسطه خوشی هوا ناچار جمعیت زیاد خواهد بود. نمی دانیم هوا هنگام تشریف آوردن اعلیحضرت همایونی چه طور خواهد بود.

در یکی از جراید شعری از زبان خدیو دیدیم که می گوید ای انگلند تو را دوست می دارم و مخلوقت را دوست می دارم و پای تخت را دوست می دارم و دخترهای خوشگلت را دوست می دارم، لکن هوایت را دوست ندارم.

علاء السلطنه هنوز در کانترکسه ویل هستند و در غیاب ایشان نواب حسین قلی خان نایب اول سفارت رسمانه «ژاژدافر» گردیده. در روزنامه جات نیز رسمانه اعلانش خوانده شد. و فی الواقع نواب حسین قلی خان مستحق هزار گونه مرحمت از طرف دولت است و در خورد هرگونه تمجید و از نوابهای شیراز و دو سال در بمبئی و هفت سال در لندن و پاریس تحصیل کرده و اینک نه سال است که در لندن به سمت نیابت سفارت مشغول خدمت است و در حقیقت تمام کارهای سفارت راجع به ایشان است و اغلب در روزنامه جات مقاله مهمه که رد بر اقوال خبرنگارها در خصوص ایران نوشته می شود به قلم ایشان است. و من ندیده ام کسی زبان خارجه را مثل معزی الیه تحصیل کرده صحبت بدارد و املا و انشای وی در لغت انگلیسی مایه تعجب خود انگلیسی ها است و زاده مسائل متعلق به سیاسی است.

آشنایی با طایفه نواب شیراز

خوب است در این مورد جزئی شرحی از طایفه نواب شیراز داده شود. نواب لقب

بزرگان و حکام هند است، ولی این طایفه اصلاً ایرانی هستند و تاریخ‌شان مختصراً این است: بعد از آن‌که سلطان همایون مغل در دهلی شکست خورده تاج و تخت پابر شاه به دست شیر شاه افغان افتاد، همایون به ایران روی آورده از شاه طهماسب صفوی کمک خواست. پادشاه ایران وی را به عنایت خاص خسروانی سرافراز فرموده، نظر به روایتی فرزند خویش را با قشون زیاد در مصاحبت همایون شاه به هندوستان فرستاد و وی به یاری عساکر عجم دوباره کشور دهلی را به دست آورده، صاحب تاج و تخت گردید و همراهان فرزند پادشاه ایران را به زر و جواهر و هدایای نفیسه به نواخت و به آنان که میل داشتند حکومت و زمین داد، من جمله قطعه‌ای از اراضی کشور خویش را که در قلمرو و ایالت مدرس و مسمی به «مسلی پاتام» بود به عنوان تیول به جداین نوابهای شیرازی ارزانی داشت و حضرات در هندوستان اقامت کرده، لقب نوابی در خانواده ایشان بماند تا دوره استیلای انگلیس در هند فراز آمد، نواب جعفرقلی خان جد این طایفه به ایران فرار کرده به فتحعلی شاه مغفور پناه برده و همان‌طور در ایران بماند و به اندک مستمری قناعت کرده تا در گذشت و اینک چند نفری از اولادهای جعفرخان باقی مانده به نوابهای شیراز موصوفند.

شرح ورود اعلیحضرت همایونی به اسلامبول

نقل از روزنامه یومیه (المؤید) منطبعه روز چهارشنبه ۱۶ شهر جمادی الاخری سنه

۱۳۱۷ شماره ۳۱۸۴

استامبول، از خبرنگار ما

روز یکشنبه پنجم جمادی الاخری ۱۳۱۸

استقبال و پذیرائی از اعلیحضرت پادشاه ایران

تاکنون در دارالسعاده اسلامبول روزی به مبارکی امروز مشاهده نشده و امروز روزی است که باید تمام عثمانی و ایرانی او را مکرم و محترمش دارند. امروز روزی است که اعلیحضرت سلطان با بزرگترین سلاطین اسلام ملاقات می‌کند. شرافت امروز خارج از تحریر و بیرون از تقریر است. بلی امروز مکرم روزی است که دو پادشاه عادل باذل اسلام یعنی اعلیحضرت سلطان عبدالحمید خان و اعلیحضرت مظفرالدین شاه پادشاه

ایران دیدار می‌کنند. امروز روزی است که ملاقات بزرگان و رجال آل عثمان با امراء و وزراء ایران حاصل می‌شود. امروز روزی است که بر معابر و شوارع عَلم‌های ماه و ستاره (نشان عثمانی) و علم‌های شیر و خورشید که علامت اتحاد و مؤالفت و و داد و محبت میانه این دو دولت اسلام است بر افراشته شده، پس بر تمام مسلمین ساکن شرق و غرب لازم است که آرزوی قلب مسرور و چنین روز را مکرم و محترم دارند. سزاوار است آن‌چه که پذیرایی و تشریفات برای ورود اعلیحضرت پادشاه فراهم شده بیان کرده شود، بلکه در تواریخ ثبت گردد و برای اطلاع مطالعه کنندگان لازم است سطری از آن بنگارم. امروز ساعت پنج و ربع عربی قطار شمندفرکه اعلیحضرت مظفر الدین شاه پادشاه ایران و همراهان‌شان در آن بودند به استاسیون (ایستگاه) «مقری کور» که با راه آهن نیم ساعت به اسلامبول مسافت دارد وارد شده و استاسیون مذکور تمام مفروش به قالی و قالیچه‌های ایرانی بود و جمعیت کثیری از لشکر عثمانی و عسکر سلطانی برای حرمت گذاری حاضر شده، و حکومت عثمانی برای جلوس اعلیحضرت پادشاه، محلی مرتفع از چوب درست کرده و به علم‌های عثمانی و ایرانی و فرشهای نفیسه مزین نموده، بود و چند دسته موزیکانچی مخصوصی نیز حاضر بودند و چون قطار شمندفر که دارای دوازده اطاق بود وارد شد از هر طرف اول به نواهای ایرانی مترنم و بعد به نواهای مخصوص عثمانی اعلیحضرت شاه را تبریک گفته شد.

جناب توفیق پاشا وزیر خارجه و جمعی از رجال دولت و امنای خلوت سلطانی در سر استاسیون منتظر ورود اعلیحضرت همایونی بودند و بعد از ورود قطار آهن اشخاصی که اعلیحضرت سلطان برای استقبال پادشاه به بلغراد و ادرنه و چتالچه فرستاده بودند اول پیاده شده جلو استاسیون صف بستند و اسامی آن‌ها از این قرار است:

جناب طرخان پاشا اعضاء دار الشوراء، جناب شاکر پاشا رئیس جنگ، غالب بیگ رئیس تشریفات خارجه، فریق احمدعلی پاشا رئیس خلوت، شکری پاشا، و توفیق بیگ و غیرهما از عملجات خلوت سلطانی.

در این وقت توفیق پاشا وزیر خارجه و جمعی از رجال عثمانی برای عرض تبریک و تهنیت ورود اعلیحضرت معظم‌له به حضور ایشان شرفیاب شده، از جانب اعلیحضرت سلطان تهنیت و تبریک قدوم میمنت لزوم را تقدیم کرده معروض داشتند که کشتی

«عزالدین» که مخصوص سواری اعلیحضرت سلطان است برای موکب همایونی حاضر نموده‌اند تا به قصر یلدیز تشریف فرما گردند.

اعلیحضرت پادشاه با همراهان پیاده شد و چند دقیقه در محل مذکور استراحت کرده بعد سوار کالسکه چهاراسبه مخصوص سلطانی شده و در جلو شاه جناب توفیق پاشا وزیر خارجه و جناب علاء الملک میرزا محمود خان سفیر دولت ایران نشستند. و در کالسکه دیگر جناب مستطاب اشرف صدر اعظم دولت علیه ایران میرزا علی اصغر خان و جناب طرخان پاشا و جناب ظهیر الدوله و در کالسکه دیگر جناب حکیم الملک میرزا محمود خان و شاکر پاشا رئیس جنگ و باقی رجال و همراهان شاه و کسانی که به استقبال رفته بودند هر کدام علی‌قدر مراتبهم سوار کالسکه شده و به همراه جلال موکب همایونی حرکت فرموده و از دو طرف سرباز با تیپ نظامی صف بسته بودند. بعد از رسیدن به کنار دریا اعلیحضرت همایونی و همراهان پیاده شده فوراً عساکر سلام نظامی دادند و تمام زمین این اسکله مفروش به قالیچه‌های قیمتی و فرش‌های الوان که محض ورود اعلیحضرت ایشان حاضر نموده بودند بود و جنب اسکله زورق مخصوص سلطانی را که شانزده زورق چی مخصوص داشت برای سواری اعلیحضرت همایونی حاضر کرده بودند. و نیز زورقهای قشنگ متعدد برای همراهان همایونی موجود بود. بعد از چند دقیقه مکث اعلیحضرت پادشاه تنها سوار زورق مذکور شده و فوراً در چهار طرف زورق چهار علم‌های مخصوص که متشکل به شیر و خورشید بود مرتفع نمودند و بعد از آن بقیه رجال سوار زورقها شده به همین جلال به طرف کشتی «عزالدین» حرکت کرده و نزدیک کشتی مذکور که رسیدند شکری پاشا کپیتان کشتی «استامبول» که نیز مخصوص سواری سلطان است با سرمد بیک کپیتان کشتی عزالدین به استقبال شاه آمده، به اعزاز تمام شاه را وارد کشتی مذکور نمودند و از هر طرف طرانه [ترانه] موزیک به نواهای ملوکی مترنم بود. (گویند بعد از این که اعلیحضرت معظم له به کشتی مذکور تشریف آوردند به حاضرین خود فرمودند که این اول سفر من در دریا است که با این کشتی سلطانی مسافرت می‌کنم و خیلی اظهار خوشوقتی از دیدن اسلامبول فرمودند).

سایر رجال ایرانی و عثمانی بعضی با کشتی عزالدین و برخی در کشتی کوچک آتشی آمریکائی سوار شدند.

و روی دریا مملو به کشتی و زورق گردید که اغلب مال ایرانیان مقیم اسلامبول بود که به استقبال حاضر شده و برخی از عثمانی‌ها که برای تماشا آمده بودند و تمام ایرانیها از دیدار پادشاه مسرور و صداها را به تهنیت و تبریک بلند نمودند. اعلیحضرت پادشاه از صدای آن‌ها تبسم فرموده و با دستمالی که در دست داشتند به آن‌ها اظهار مرحمت فرموده تا کشتی نزدیک به سرای برونی شد و برای تشریف ورود چند توپ شلیک کردند.

و همین طور کشتی سلطانی و زورقهای وزراء در سیر و از عقب آن‌ها کشتی و زورقهای ایرانیان و عثمانیان روان بود تا جلو مسجد «ادرته کوی» کشتی عزالدین لنگر انداخت و کشتی‌ها و زورقهای دیگر دورتادور آن ایستادند.

در این وقت امیرزاده توفیق افندی پسر عم اعلیحضرت سلطان با سعید پاشا رئیس دارالشوراء با کشتی «بکلربک» به استقبال پادشاه آمده، از جانب سلطان تبریک ورود گفته و اظهار داشتند که کشتی بکلربک را مخصوص رساندن اعلیحضرت معظم له را به خشکی حاضر کرده‌اند.

اعلیحضرت همایونی و همراهان از سوار کشتی مذکور که مزین به علم‌های شیر و خورشید بود شده، وارد رصیف «ادرته کوی» شده و بنای شلیک کردن توپ گذاشتند. به محض ورود به اسکله مذکور حضرت قادر افندی فرزند اعلیحضرت سلطان و جناب خلیل رفعت پاشا صدر اعظم دولت عثمانی به استقبال آمده از جانب سلطان و تهنیت و تبریک گفتند و نیز رضوان پاشا و حاجی حسن پاشا حاکم بشکطاش و شفیق بیک وزیر نظمیة همراه امیرزاده معظم له بودند.

و اغلب از جنود سلطانی و موزیکان چیان مخصوص در اطراف این رصیف صف بسته به ترانه‌های ایرانی مترنم بودند.

بعد اعلیحضرت پادشاه و امیر زادگان معظم لهما و میرزا محمود خان علاء الملک سفیر اسلامبول در کالسکه چهاراسبه مخصوص سلطانی سوار شده و سایر رجال به کالسکه‌های دو اسبه به ترتیب ذیل سوار شدند.

ترتیب کالسه‌ها

- ۱) اعلیحضرت پادشاه، امیرزاده توفیق افندی، امیرزاده معظم عبدالقادر افندی، جناب علاءالملک میرزا محمود خان سفیر دارالسعاده اسلامبول.
  - ۲) جناب اشرف خلیل رفعت پاشا صدر اعظم دولت عثمانی، جناب اشرف میرزا علی اصغر خان صدراعظم دولت ایران.
  - ۳) جناب حکیم الملک وزیر خلوت، سعید پاشا رئیس شوری.
  - ۴) سردار کل محمدباقر خان، توفیق پاشا وزیر خارجه، میرزا ابوالقاسم خان وزیر مالیه.
  - ۵) ناصر الملک، طرخان پاشا، غالب بیگ رئیس تشریفات خارجه.
  - ۶) ظهیرالدوله میرزا علی خان وزیر تشریفات، شاکر پاشا، کونت مونت فرت.
  - ۷) موثق الدوله، فریق احمد علی پاشا، محمدعلی خان.
  - ۸) ناصر السلطنه، عبدالرزاق بیگ، ناصر همایون.
  - ۹) وزیر همایون، فریق شکری پاشا، مصدق الملک.
  - ۱۰) امیر بهادر جنگ، سردار مکرم توفیق بیگ.
  - ۱۱) مهندس الممالک، نریمان خان سفیر وینه، قائم مقام رضا بیگ.
  - ۱۲) موثق الملک، امین حضرت، قلمر آقا سی سلیمان بیگ.
  - ۱۳) وکیل الدوله، مفخم الدوله، یوزباشی نظیف افندی.
  - ۱۴) مشیرالملک، امیرالامراء، خازن السلطان.
  - ۱۵) ندیم السلطان، دوکتور ادکوک، میرزا سید حسن خان.
  - ۱۶) دوکتور خلیل خان، دوکتور ابراهیم خان، ابراهیم خان.
  - ۱۷) میرزا علی خان، ناصر الممالک، دوکتور دلامای.
  - ۱۸) صنیع السلطنه، ناصر خاقان.
  - ۱۹) مصطفی خان منشی باشی سفارت ایران، اوخانس خان ترجمان سفارت.
- به همین ترتیب موکب همایونی از خیابان جدید به طرف قصر یلدیز حرکت فرمود و دو طرف خیابان لشکر سلطانی برای سلام صف بسته و ازدحام غریبی از پیاده و سواره و درشکه و کالسه بود، به قسمی که عبور ممکن نبود.

و همین‌طور سواره وارد قصر یلدیز که اعلیحضرت سلطان منتظر ورود ایشان بودند گردیدند. بعد پیاده شده با کمال محبت و وداد و رأفت و اتحاد با سلطان مصافحه و معانقه فرمودند، بعد سلطان تمام وزراء و رجال خود را به اعلیحضرت معظم له معرفی کرده، چنان‌که ایشان نیز رجال خود را به سلطان معرفی فرمودند، به قدر ده دقیقه نشست، بعد سوار کالسکه چهارا سبه سلطانی شده به ترتیب مذکور به منزلی که برای تشریف‌فرمائی ایشان معین کرده بودند تشریف بردند.

اعلیحضرت سلطان به جناب مستطاب اشرف صدر اعظم نشان مرصع که از امتیازات خاصه سلطانی است مرحمت فرموده و چنان‌که رسم است با دو دست مبارک خود نشان مذکور را زیب پیکر صدارت فرمودند.

شب را در ما بین همایون از اعلیحضرت معظم له ضیافت شایانی نموده، اعلیحضرت سلطان در صدر مجلس جلوس فرموده و اعلیحضرت پادشاه طرف دست راست ایشان نشستند. جناب صدر اعظم طرف دست چپ سلطان و خلیل رفعت پاشا صدراعظم دولت عثمانی طرف دست چپ اعلیحضرت پادشاه نشست و سایر وزراء و رجال ایران و عثمانی هر کدام به قدر مراتبهم به ترتیب ذیل جلوس نمودند! امیر زادگان محمد سلیم افندی، توفیق افندی، عبدالقادر افندی، احمد افندی، برهان الدین افندی، ناصر الملک وزیر مالیه، محمداقرا خان سردار کل، سعید پاشا رئیس شورای، حسن حسنی پاشا وزیر بحریه، حسین خان امیر بهادر جنگ، سردار مکرم، وزیر همایون میرزا نصرالله خان ناصر السلطنه وزیر خالصجات، رشاد پاشا وزیر مالیه عثمانی، زهدی پاشا وزیر معارف، غالب پاشا وزیر اوقاف، زکی پاشا رئیس توپخانه عثمانیه، میرزا اسحق خان مفتاح الدوله سفیر آمریکا، بکلر بک، میرزا حسن خان مشیر الملک رئیس وزارت خارجه، میرزا محمد خان وکیل الدوله منشی رسائل دولتی، شاکر پاشا مشیر حرب عثمانی، حاجی علی بک از رجال عثمانی، مشیر قامبهوfter پاشا مشاق عثمانی، مشیر ادهم پاشا، میرزا علی خان ظهیر الدوله وزیر تشریفات، صنیع السلطنه، ناصر الممالک، دکتر ابراهیم خان، نورالدین پاشا داماد سلطان، دوکتر دلامای، ابراهیم خان، محمد پاشا مصطفی خان منشی باشی سفارت، اوخانس خان ترجمان سفارت، خازن السلطان، کمال الدین پاشا داماد سلطان، میرزا اسماعیل خان مستشار سفارت، میرزا اسعد خان امین حضرت، میرزا قاسم خان

ناصر خاقان، شمس‌الدین بیک سفیر عثمانی در طهران، محمد علی خان، ذهنی پاشا وزیر تجارت عثمانی، ناصر همایون، مهندس الممالک میرزا نظام خان وزیر معادن، تحسین بیک منشی باشی سلطان، عزت بیک منشی ثانی سلطانی، توفیق پاشا وزیر خارجه، کونت مونت فورت وزیر تشریفات خارجه، دوکتور خلیل خان، ممدوح پاشا وزیر داخله، موثق الدوله خانسالار، عبدالرحمن پاشا وزیر عدلیه، میرزا محمد خان ندیم باشی، میرزا علیخان موثق الملک، میرزا محمود خان علاءالملک سفیر اسلامبول.

به همین ترتیب در سر سفره طویلی صرف شام نمودند. در این شب تمام قصر یلدیز را آذین بسته و به چراغهای گوناگون مزین و آتش بازی مفصلی محض میمنت ورود اعلیحضرت معظم له نمودند. و نیز ایرانیان مقیم اسلامبول اسباب سرور و جشنی مفصل برای اظهار مسرت خود حاضر کرده بودند.

فرح و نشاط و سرور و انبساط بی‌اندازه در اهالی اسلامبول از ورود اعلیحضرت مظفرالدین شاه حاصل شده و امیدها به نتیجه ملاقات این دو سلطان باذل قادر اسلامی دارند و اگر این دو دولت اسلامی که در جوار یکدیگر و در تحت کلمه طیبیه اسلامیت واقعدند در سیاست و مصالح و پلتیک دولتی هم رأی و متفق گردند یقین است از دست برد اجانب محفوظ و روز به روز بر سلطه و قوه اسلامی افزوده می‌شود و چون وجود اعلیحضرت مظفر الدین شاه به همه نوع صفات پسندیده و خصائل حمیده مزین است امید است که از این ملاقات نتایج حسنه برای اسلام حاصل گردد.

روز دوشنبه هفتم جمادی الاخری اعلیحضرت همایونی به قصد تشریف فرمائی به سفارتخانه ایران با کمال جلال و احترام سلطنتی از قصر یلدیز سوار کالسکه چهار اسبه شده و امراء و وزراء نیز به ترتیب مذکور سوار شده از راه **بشکطاش و طولمه باغچه** حرکت فرموده و دو طرف خیابان سرباز پیاده و سواره صف بسته بودند و همین طور به کنار دریا آمده با کشتی «یکلربک» به آن طرف دریا تشریف برده و سوار کالسکه که حاضر کرده بودند شده، به سفارت خانه تشریف بردند. **میرزا محمود خان علاءالملک** سفیر اسلامبول و **میرزا فرج‌الله خان مستنصر السلطنه** جنرال قونسول مصر و سایر اعضاء سفارتخانه به استقبال موکب همایونی با لباس رسمی حاضر شدند و نهار را در سفارتخانه تناول فرموده و ایرانی‌ها که به قصد شرفیابی آمده بودند در حضور اعلیحضرت ایشان

معرفی شدند. پس از صرف نهار با جلال مراجعت به قصر یلدیز فرمودند. گویند که اعلیحضرت پادشاه در سفارتخانه به حاضرین مجلس رو کرده فرمودند: «شماها در پای تخت بزرگترین دولت اسلام ساکن هستید و از شماها جز راستی و امانت و صداقت و دیانت که صفات حمیده انسان و باعث رستگاری دینی و عقبی است توقعی ندارم».

بعد از تشریف فرمائی اعلیحضرت همایونی به قصر یلدیز هیئت وزراء عثمانی به حضور ایشان نائل گردیدند.

و پس از آن هیئت سفرای خارجه بوجه ذیل شرفیاب شدند:

سفیر ایتالیا، سفیر آلمان، سفیر روس، سفیر بلژیک، سفیر اسپانیا، سفیر صرب، سفیر جبل الاسود، قونصول فرانسه، سفیر اسود و نروج، قونصول یونان، قونصول هولاند، قونصول آمریکا، قونصول رومانیا، موسیولونی وکیل پاپ، قونصول نمسا، قونصول انگلیس.

روز سه شنبه هشتم را در قصر یلدیز صرف شام و نهار فرموده و چندین مرتبه با اعلیحضرت سلطان ملاقات حاصل فرمودند.

روز چهارشنبه نهم به قصد گردش و دیدن مسجد ایاصوفیه با ترتیبات مذکور سوار شده به قدر چند ساعتی گردش فرموده، مراجعت به قصر یلدیز نمودند.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
رتال جامع علوم انسانی

